

Vali Corduneanu

O jumătate de veac din istoria județului Timiș (1939-1989)

Repere cronologice consemnate într-o lucrare de referință

„Volumul de față se dorește a fi un instrument de lucru pe care cititorul, indiferent de profesie sau vârstă, și care dorește să cunoască, într-un timp relativ scurt, doar suntem în era informației și a Internetului, să-l poată utiliza în studierea evenimentelor mai importante din domeniile politic, economic, învățământ, artistic, literar, sportiv ș.a., cu alte cuvinte, istoria în date a județului Timiș într-o perioadă de 50 de ani, respectiv, dintre anii 1939-1989. (...) Volumul este rezultatul cercetării documentelor de arhivă, a publicațiilor vremii, a unor lucrări de referință despre perioada amintită, materializate în peste 20 000 de fișe, pe care autorul le pune la dispoziția celor interesați în cercetare, din care au fost selectate informațiile tipărite. Cititorul are la dispoziție sursele de informare, posibilitatea de a găsi ușor, cele necesare dezvoltării, prin cercetare, a informației primare”. Sunt rânduri din „Cuvântul înainte” aparținând domnului Constantin C. Gomboș, autorul unui volum inedit, de referință - „50 de ani de istorie: din istoria județului Timiș 1939-1989” - care sintetizează efortul și finalitatea cărții apărută la sfârșitul anului trecut la Editura Orizonturi Universitare, cu sprijinul financiar al Consiliului Județean Timiș. Este de altfel o valorificare și dezvoltare a materialului strâns pentru capitolul propriu din cartea scrisă în colaborare cu mai mulți autori „Din cronologia județului Timiș” (Editura Marineasa, 2004). Dl Gomboș a debutat editorial acum mai bine de 10 ani cu „Jertfă pentru țară” (Editura Helicon, 1997), în colaborare cu generalul de brigadă (r) Aurelian Stoica. A mai publicat: „Marea Unire în presa românească din Banat (1918-2000)”, Editura Excelsior Art, scrisă în colaborare cu Aurel Turcuș, iar recent „Căpitanul Muntiu - Scrisori de pe frontul din Galiția 1914-1917”. A colaborat cu sute de articole la diverse publicații, posturi de radio și televiziune bănățene și a participat cu comunicări la sesiuni de istorie din Timișoara, Ploiești, Alba-Iulia, Brașov.

Personalități de marcă

Din noianul de informații selectat cu discernământ de autor am ales pe unele care au o notă aparte, ele referindu-se în special la prima perioadă a intervalului luat în considerare. Astfel nu lipsesc datele statistice privitoare la: l locuitorii județului Timiș-Torontal: 16 februarie 1939 - total 413 083, din care 164 935 români, 48 544 maghiari, 150 000 germani, 26 000 sârbi, 9 951 bulgari, 2 800 slovaci, 6 512 țigani; 6 aprilie 1941 - Banatul avea 844 332 locuitori, din care 251 427 refugiați, iar Timișul - 516 584, din care 212 257 români, 173 050 germani, 68 327 maghiari, 62 951 alte naționalități l vreme - în 15 februarie 1940 la Timișoara se înregistrează minus 30 de grade Celsius, într-o iarnă grea (în 10 ianuarie fuseseră -20 grade Celsius) l presă - în 15 aprilie 1941 erau 62 de publicații în județ - 9 cotidiene, 22 săptămânale, un bisăptămânal, 9 lunare, 10 bilunare și una trimestrială în limbile română, germană, maghiară, sârbă și bulgară l păduri - în 24 februarie 1944 în județ erau cca 45 000 hectare - 29 400 ha de stat, 10 700 ha ale persoanelor juridice și 5 500 ha ale persoanelor particulare l hoteluri de lux - Carlton, Savoy, Pension, Central, Doje și Europa; hoteluri de clasa I - Victoria, Splendid, Metropol; restaurante de lux - Boulevard, Palace, Wien, Carlton (30 iunie 1942) l cinematografe - în 6 ianuarie 1946 funcționau Capitol, Lyra, Thalia, Apollo, Aro și Corso. Se remarcă în străinătate: Letiția Popovici din Beregsău obține bursa mondială a celebrei Florence Nightingale International Foundation din Londra (26 iulie 1939); dr. Traian Leucuția, născut în Mehala, ajunge directorul Institutului Harper's Hospital din Detroit (S.U.A.), în

15 februarie 1942. Un capitol este aparte cel al prezenței la Timișoara a diferitelor personalități: regele Mihai și regina-mamă Elena vin de la Banloc la Timișoara (pe peronul pavoazat al Gării Domnița Elena sunt întâmpinați de generalul Corneliu Dragalina, Anton Mocsony, prefectul col. Alexandru Nasta, primarul dr. Eugen Pop etc.), vizitând spitalele de răniți (16 septembrie 1941) - în încheiere, suveranul, însoțit de generalul Dragalina vizitează fazaneria de la „Casa Verde”; regele Mihai, însoțit de ministrul Anton Mocsony, marele maestru de vânătoare al casei regale, vizitează Fabrica de pile și baterii electrice „Dura”, care avea în componență secțiile de candelabre, felinare și lămpi de buzunar (30 august 1942), pentru ca peste câteva zile suveranul să viziteze Muzeul Banatului, colecțiile fiindu-i prezentate de directorul Aurel Ciupe; Maria Antonescu, însoțită de ministrul sănătății și ocrotirii sociale, Petre Tomescu, asistă la inaugurarea spitalului de răniți Notre Dame și vizitează spitale de răniți și instituții de ocrotire socială și pentru refugiați (29 septembrie 1942); Lucian Blaga conferențiază la Liceul Comercial - „Cum l-am cunoscut pe Mahatma Gandhi” (26 octombrie 1942) și este prezent la premiera piesei sale „Cruciada copiilor” (29 octombrie 1942), fiind îndelung aplaudat la apariția pe scenă; Radu Gyr, directorul general al teatrelor din România, participă la debutul primei stagiuni timișorene din refugiu a Operei Naționale din Cluj, în cadrul unui festival comun al Operei și Teatrului - se joacă „Se face ziuă”, de Zaharia Bârsan și „La șezătoare”, de Tiberiu Brediceanu (30 octombrie 1940); Liviu Rebreanu, directorul teatrelor naționale din țară, este întâmpinat la gară de Sabin Drăgoi, Virgil Birou etc. și se întâlnește cu directorii instituțiilor de cultură vizitate, artiști și un numeros public (12 martie 1943); Horia Sima, comandantul Mișcării Legionare (27 decembrie 1940); Fănică Luca și orchestra sa (solist vocal Alexandru Grozuță) susțin spectacolul „Music-hall 1944” la Palatul Cultural, după succesele înregistrate la New York, Paris și Londra (28 februarie 1944); Teohari Georgescu, ministrul afacerilor interne, participă la prima conferință a Regionalei Banat a Partidului Comunist Român (14-15 august 1945); Nicolae Ceaușescu și Paul Niculescu-Mizil participă la Conferința organizației regionale P.C.R. (17 ianuarie 1959).

Vestea Dictatului de la Viena (30 august 1940), prin care României i se răpea nordul Transilvaniei, îi determină pe timișorenii adunați în jurul Lupei Capitolina, darul Romei din 1926, să își manifeste durerea și revolta față de cei care ne-au trădat; a urmat o mare manifestație antinazistă (cca 10 000 de participanți), prilejuită de sosirea în oraș a generalului Adolf Hühnlein, reichsleiter, soldată cu spargerea consulatelor Germaniei și Italiei (Piața Libertății) - armata trimisă să supravegheze manifestația s-a solidarizat cu protestatarii (3 septembrie 1940). În 5 septembrie 1940 vor sosi primii refugiați din Ardealul de Nord. Va urma primul tren cu țărani refugiați din Cadrilater (15 septembrie 1940). Primul transport de răniți de pe frontul de răsărit va ajunge în Timișoara în 7 septembrie 1941.

Sunt consemnate măsurile privative luate în perioada ultimei conflagrații mondiale: introducerea consumului obligatoriu de mămăligă în a doua zi a săptămânii (13 aprilie 1941); săptămânal, două zile de consum de mămăligă și două zile fără dulciuri (3 mai 1941); se introduc cartelele oficiale pentru aprovizionarea cu alimente de strictă necesitate (11 septembrie 1941); pâinea, zahărul și uleiul se distribuie numai pe bază de cartelă eliberată de Primărie, rația zilnică - 300 grame pâine (două zile obligatoriu mămăligă), iar pentru evrei - 150 grame (19 ianuarie 1942). Victimă a represiunii este populația de origine evreiască: din Baroul Timișoara sunt excluși și le interzice dreptul de a profesa unui număr de 120 avocați evrei din oraș și a altor 8 din județ (9 februarie 1941); interzicerea folosirii aparatelor de radio, pe motivul recepționării și colportării știrilor contra intereselor țării - s-au strâns 1 500 de receptoare (7 mai 1941); generalul I. Popescu transmite Ordinul nr. 8 368 prin care evreii erau obligați să poarte pe piept Steaua lui David, actul fiind anulat de mareșalul Ion Antonescu printr-o telegramă fulger, în care se preciza „Evreii nu vor purta niciun semn distinctiv” (3 septembrie 1941); evreii sunt obligați să presteze muncă obligatorie de folos obștesc, fiind puși să repare șosele, să curețe străzi și câmpuri, să scoată piatră din cariere (8 ianuarie 1942); cărțile scriitorilor evrei sunt interzise de la comercializare în județ (6 noiembrie 1942); prin Ordonanța nr. 8, semnată de primarul și secretarul general al Primăriei, se specifică „Evreii au voie în piețe numai după ora 10 dimineața” (6 aprilie 1943); se retrag brevetele de meserie ale patronilor evrei din Timișoara (31 martie 1944) etc.

Influența sovietică

Nu lipsesc știrile despre influența sovietică de după Al Doilea Război Mondial; primul spectacol al artiștilor „Brigăzii de front” din Moscova pe scena Teatrului Comunal (25 septembrie 1944); „Luptătorul Bănățean” publică pe parcursul a 20 de episoade „Viața Generalisimului Stalin”; șvabii și sașii își pierd cetățenia română și se pregătește deportarea lor la muncă forțată în Uniunea Sovietică (29 octombrie 1944); muncitorii de la 40 de fabrici din Timișoara au sărbătorit în sala Sindicatelor Unite „7 Noiembrie - simbolul eliberării popoarelor” (7 noiembrie 1944); Comandamentul Sovietic al județului atrage atenția tuturor supușilor Uniunii Sovietice din Timiș-Torontal că sunt datori să se prezinte la însărcinatul Comisiei Aliate de Control pentru înregistrare de repatriere (18 noiembrie 1944); din județ sunt deportate în Rusia 37 113 persoane de origine etnică germană (noaptea de 13-14 ianuarie 1945); etnicii germani care s-au sustras deportării (bărbații între 17-45 ani, femeile între 18-30 ani) sunt mobilizați în batalioane de lucru în țară (29 martie 1945); Prefectura intenționează ridicarea unui statui care să-l reprezinte pe I.V. Stalin până pe 7 noiembrie (31 mai 1945), propunându-i lui Romul Ladea să o realizeze - Asociația Fabricanților din Banat refuză să contribuie cu suma care-i revenea (20 milioane lei); mare adunare a comuniștilor timișoreni la grădina de vară Capitol, prilejuită de încadrarea în organizație a contingentului de noi membri „Ana Pauker” (1 iulie 1945); sudorul ceferist Ilie Florea este declarat primul erou timișorean al muncii (1 septembrie 1945); Săptămâna festivă a filmului sovietic (1-10 noiembrie 1945); în fața Teatrului Comunal sunt expuși cu tăblițe de gât sabotorii (12 ianuarie 1946): „Eu sunt Frânghian (patronul Fabricii de Zahăr, n.n.), care am furat zahărul de la gura copiilor ca să-mi fie mie bine” etc. - în același loc, din ordinul mareșalului Antonescu, timp de cinci zile au putut fi văzuți șase contrabandiști din Comloșu Mare, puși în lanțuri (5 septembrie 1943); o comisie sovieto-română studiază posibilitatea deschiderii unei linii aeriene directe Timișoara-Moscova (5 februarie 1946); sosește prima delegație de femei din Uniunea Sovietică, condusă de prof.univ. E.I. Leonteva (21 martie 1946); Prefectura hotărăște închiderea localurilor de noapte Modern, My Dear, Royal, Chat Noir, Barul Ziariștilor, cafenelelor Palace și Boulevard, în locul lor urmând a se amenaja cantine pentru studenți (24 februarie 1947); Stalin este proclamat Cetățean de Onoare al Timișoarei (21 august 1947); desființarea lojei regale din sala Operei (7 ianuarie 1948); toate inscripțiile naționaliste care se refereau la Războiul de Reîntregire a Neamului, din anii 1916-1919, de pe monumentele eroilor din județ, s-au șters pentru că „ațâță la război” (13 ianuarie 1948); Mara Elias Maracsi devine prima femeie director de întreprindere din țară, conducând Fabrica de Zahăr din Timișoara (10 martie 1948); începe scoaterea din biblioteci a tuturor cărților cu conținut monarhic, conform prevederilor Ordinului nr. 11 770 (3 martie 1948); „Graiul Nou”, organul Direcțiunii Politice a Grupului de Trupe ale Armatei Sovietice staționate în Timișoara, și-a încetat apariția în limba română (1 aprilie 1948); se deschide cinematograful Timpuri Noi, din inițiativa Sovromfilm, aici rulând filme despre realizările științifice, culturale, economice, sportive din Uniunea Sovietică (25 decembrie 1948); prima expoziție a librăriei Cartea Rusă la Timișoara (1 februarie 1949).

Și o observație interesantă, din ediția din 4 octombrie 1944 a ziarului „Vestul”, a lui Octavian Metea, în legătură cu proliferarea partidelor, apariția aripilor, facțiunilor etc., în vederea discreditării acestor entități politice, după un model care a recidivat după 1990: „Iată deci, că dintr-odată avem peste 10 partide politice și dacă înmulțirea lor va merge după același ritm, zece pe lună, până la 23 august 1945 vom avea 120 de partide politice, tot așa înainte până ce fiecare român care se respectă va avea partidul lui.” Articolul fusese inspirat de crearea de către Mihail Ralea, o altă personalitate prezentă în acei ani la întâlnirile politice din Timișoara, a Partidului Socialist Țărănesc.